

Conferentie:

'Profiteren van evalueren: formatief evalueren in primair onderwijs'

Programma

Datum: 7 november 2017

Duur: 10.00 tot 16.00 uur

Locatie: Buitensociëteit, Zwolle

Kosten: 75 euro

Doelgroep: leraren, intern begeleiders, directies uit het primair onderwijs

Deze conferentie wordt georganiseerd door SLO in samenwerking met Onderwijs Maak je Samen.

Programma

Tijd	Activiteit
09:30 – 10:00 uur	Inloop en koffie
10:00 – 10:30 uur	Interactieve Opening
10:30 – 11:15 uur	Plenaire presentatie 1: Dr. Kelly Beekman
11:15 – 11:25 uur	Naar de zalen
11:25 – 12:40 uur	Workshopronde 1
12:40 – 13:30 uur	Lunch
13:30 – 14:15 uur	Plenaire presentatie 2: Dr. Jos Castelijns
14:15 – 14:25 uur	Wisselen van zalen
14:25 – 15:40 uur	Workshopronde 2
15.40 – 16.00 uur	Formatieve evaluatie in groepen
na 16:00 uur	Borrel

Hieronder vindt u een korte beschrijving van de inhoud van de presentatie en workshops:

Plenaire presentaties

Keynote 1. Zelfgestuurd leren door de inzet van formatief evalueren

Dr. Kelly Beekman (Lector Onderwijsexcellentie Primair Onderwijs, HZ University of Applied Sciences)

Toetst u uw leerlingen om hen te beoordelen? Of wilt u dat ze ook iets van de toetsen leren? Toetsen zijn erg belangrijk in het hedendaagse basisonderwijs en worden gezien als een middel om zowel de kwaliteit als de opbrengsten van het leren in te schatten. Maar toetsing moet gaan over meer dan alleen de behaalde resultaten van de leerling. Evalueren van opbrengsten kan een belangrijke bijdrage leveren aan de effectieve instructie in een groep. Door de juiste inzet van de juiste toetsvormen zouden leerlingen juist ondersteund kunnen worden in hun leerproces.

Formatief evalueren stimuleert het leerproces en draagt bij aan effectief leren. Formatief evalueren legt de focus op procesgerichte toetsen waarmee leerlingen ondersteund worden in het leerproces, doordat zij het zelfgestuurd leren te stimuleren. Met zelfgestuurd leren wordt bedoeld dat leerlingen in staat zijn hun leerproces te beïnvloeden door de inzet en toepassing van vaardigheden als; voorkennis adviseren, monitoren, strategieën bepalen en aanpassen, reflecteren en evalueren.

Vaardigheden die leerlingen niet spontaan aanleren. Uit onderzoek is gebleken dat formatief evalueren een positief effect heeft op de motivatie en het zelfgestuurd leren van basisschoolleerlingen. Zeker in het basisonderwijs biedt de inzet van formatief evalueren een belangrijke mogelijkheid om de kwaliteit van onderwijs positief te beïnvloeden.

Hoe draagt formatief toetsen bij aan effectief leren in de klas? Aan welke kenmerken zou formatief evalueren moeten voldoen? En hoe kan formatief evalueren ingezet worden als effectieve instructie en evaluatie strategie en wat vraagt dat van de leerkracht? In deze lezing wordt u meegenomen in de achtergrond van formatief evalueren, het belang ervan voor de kwaliteit van onderwijs en de wijze waarop de leraar het effectief kan implementeren en toepassen, inclusief concrete voorbeelden uit de basisschoolpraktijk.

Keynote 2. Denken om te leren

Dr. Jos Castelijns (Lector Eigentijds Beoordelen in het Onderwijs Hogeschool De Kempel)

Veel scholen streven ernaar leerlingen meer verantwoordelijkheid te geven voor hun eigen leren.

Verantwoordelijkheid nemen voor eigen leerprocessen wordt in de wetenschappelijke literatuur zelfregulerend leren genoemd. Zelfregulering is een belangrijke factor voor schoolsucces.

Gemotiveerde leerlingen die zich bewust zijn van hun eigen leerprocessen en weten hoe ze die kunnen reguleren, vergroten hun kansen op schoolsucces.

Evalueren om te leren (assessment for learning) is een krachtige onderwijsaanpak die leerlingen leert hun eigen leerprocessen te reguleren. Evalueren om te leren is effectief wanneer leraren deze aanpak integreren in hun dagelijkse onderwijspraktijk. Daarvoor kunnen ze gebruik maken van drie strategieën:

- feedback geven,
- het bevorderen van peer-assessment,
- het stimuleren van self-assessment.

Leraren passen deze strategieën toe in gesprekken met leerlingen (individueel, groep of klassikaal).

Met name self-assessment zorgt ervoor dat leerlingen inzicht krijgen in wat en hoe ze leren (metacognitie). Met dit inzicht reguleren ze hun eigen leerprocessen.

In deze lezing gaat Jos Castelijns in op de achtergrond van met name het reguleren van de eigen leerprocessen en geeft daarbij voorbeelden en ervaringen uit de praktijk van een groep basisscholen die aan verschillende onderzoeken hebben meegedaan.

Workshops ronde 1

Workshop 1. Leren zichtbaar maken met formatieve assessment

Workshopleider: Marije Heijdenrijk (Bazalt)

Als je iedere leerling wilt laten zien dat hij kan groeien, als je het belangrijk vindt dat leerlingen eigenaar worden van hun leerproces, en als je de focus wilt leggen op het leerproces en niet op 'het juiste antwoord geven', dan is formatieve assessment de juiste benadering!

Formatief betekent dat je de prestaties van een leerling niet vergelijkt met die van andere leerlingen, maar met zijn eerdere resultaten. Daarmee breng je de persoonlijke ontwikkeling in beeld.

Met formatieve assessment stimuleer je niet alleen dat leerlingen zich bewust worden van de leerdoelen die zij dienen te bereiken, maar ook dat zij inzicht krijgen in leerstrategieën die hen daarbij kunnen helpen. Er is steeds meer wetenschappelijk bewijs dat leerlingen die bewust leerstrategieën toepassen hun kansen op leersucces vergroten, meer zelfvertrouwen hebben en gemotiveerder zijn. Bovenin John Hatties lijst met effectgroottes staat formatieve assessment – een van de belangrijkste factoren in het verhogen van de prestaties en in het aanleren van leervaardigheden. Volgens Shirley Clarke zitten de belangrijkste aspecten van formatieve assessment in een goede leer- en lesstructuur.

Wil je ook aspecten van formatieve assessment toepassen in je eigen onderwijspraktijk en leren werken aan een goed leerklimaat en lesstructuur die zorgen voor eigenaarschap bij je leerlingen? Kom dan naar deze workshop.

Doelgroep: leraren, coördinatoren, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 2. Activerende werkvormen voor formatieve evaluatie

Workshopleiders: Martijn Smoors en Joyce van den Boogaard (Onderwijs Maak Je Samen)

Formatief evalueren staat sterk in de belangstelling: leerlingen feedback geven op hun leerproces en hen (zo nodig of wenselijk) bijsturen om hen de (leer)doelen te laten behalen. Maar hoe geef je formatieve evaluatie concreet vorm in je lesactiviteiten?

Tijdens deze workshop gaan we dieper in op de 5 strategieën van formatieve evaluatie uit het model van Dylan Wiliam: doelen stellen, individuele feedback, feedforward, feedback in de groep en zelfregulatie. Zijn model is gebaseerd op de inzichten over effectieve feedback van Hattie en Timperley. William's boodschap: 'Zorg dat je zo vaak als mogelijk inzicht krijgt in het leerproces van de leerling'. Vooral de werkvormen waarbij leerlingen elkaar feedback geven op hun leren blijken erg effectief.

De werkvormen die we met elkaar gaan ervaren zijn afkomstig uit '5 minuten formatief'. Dit is een set van veertig werkvormen die leraren en leerlingen in de bovenbouw van het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs ondersteunen in inzicht geven krijgen in het leerproces. Door het planmatig en functioneel toepassen van dergelijke werkvormen wordt het uitvoeren van de formatieve evaluatie een belangrijk onderdeel van de dagelijkse routines en kan een voortdurende lijn ontstaan.

Doelgroep: leraren midden- en bovenbouw, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 3. Vier succes met Groeimeter

Workshopleiders: Saskia Wools en Judith Hollenberg (Cito)

Groeimeter is een nieuw online platform om snel zichtbaar te maken welke leerdoelen op het gebied van rekenen leerlingen beheersen en waar ze vervolgens aan kunnen werken. Leerlingen bepalen zelf wanneer zij klaar zijn om te laten zien dat zij een leerdoel beheersen. Dit laten ze zien met een kort toetsje of door een opdracht uit te voeren.

In deze workshop maakt u kennis met dit nieuwe platform. U krijgt, mede aan de hand van praktische opdrachten en stellingen, een kijkje in het leerkrachtdeel en in het leerlingdeel. U hoort ervaringen van scholen die met de pilotversie werken. We vertellen over gemaakte keuzes en vragen graag uw mening over keuzes die we nog moeten maken. Discussieer mee! Hoe is deze vorm van formatieve toetsen in te zetten in de klas? En hoe verhoudt het zich tot andere rekenactiviteiten?

Doelgroep: leraren, rekencoördinatoren, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 4. Leren van en door leerdoelen stellen;

De effecten van formatief evalueren op het stellen van leerdoelen door leerlingen in groep 3

Workshopleiders: Dr. Kelly Beekman (Lector Onderwijsexcellentie Primair Onderwijs, HZ University of Applied Sciences) en Wouter Vermeule (Leraar groep 3, Docent Onderwijskunde & kenniskringlid Lectoraat Onderwijsexcellentie Primair Onderwijs, HZ University of Applied Sciences)

In het basisonderwijs is er in toenemende mate aandacht voor toetsen die het leren stimuleren: *Formatief evalueren*. Formatief evalueren als effectieve instructie en evaluatiestrategie heeft als doel leerlingen te ondersteunen in het leerproces. Het heeft niet alleen een groot effect op de leeropbrengsten van de leerling, ook geeft het inzicht in de wijze waarop leerdoelen bereikt kunnen worden. Hierdoor kunnen leerlingen bovendien expliciet ondersteund worden in de ontwikkeling van zelfregulatievaardigheden; vaardigheden waarmee zij hun leerproces kunnen ondersteunen en bijsturen.

Formatief evalueren kan ingezet worden bij leerlingen van verschillende leeftijden, met verschillende capaciteiten en mogelijkheden. Hoe kan formatief evalueren zo ingezet worden dat het effectief bijdraagt aan het leerproces van jonge leerlingen? Wat zijn de effecten van formatief evalueren op het vaststellen van uitdagende en haalbare leerdoelen? Wat is de invloed van feedback hierop? En wat vraagt dat van de leerkracht?

Deze vragen zijn onderzocht in de groepen 3 van basisschool de Wissel te Vlissingen. In deze workshop nemen we u graag mee in de interessante bevindingen van dit onderzoek, en bieden we u praktische handreikingen om formatief evalueren direct in te zetten in uw onderwijspraktijk.

Doelgroep: leraren onderbouw, onderbouwcoördinatoren, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 5. Praktische digitale tools voor formatief evalueren in de klas

Workshopleider: Stijn Hendriks (Briter)

Als je formatief evalueren een (grotere) plek in je onderwijs wilt geven, dan is het handig als je wat tools ter beschikking hebt waarmee je het leren van leerlingen zichtbaar kunt maken.

Inmiddels is er heel wat beschikbaar op dit gebied, waaronder ook verschillende ict-tools. Denk bijvoorbeeld aan Kahoot, Prowise Pro-Connect, Plickers, Mentimeter, Padlet, enz. Het zijn op zich mooie tools, maar zijn ze ook geschikt voor formatief evalueren en zo ja, wanneer en hoe dan? De ene tool is meer geschikt voor het ophalen van voorkennis, de andere past meer bij samenwerken of verwerken van leerstof en een volgende is weer meer geschikt voor evaluatie van het geleerde. De tool moet vooral geen doel op zich worden, maar blijft een middel.

Tijdens deze workshop maakt u kennis met enkele van deze tools en bespreken we wanneer welke tool zinvol kan zijn om in te zetten en ook juist wanneer een tool niet geschikt is. U doet ook zelf even ervaring op met het ontwerpen van een digitale evaluatie.

Als u voor deze workshop kiest, neem dan een iPad/Tablet, een laptop of een Smartphone/iPhone mee.

Doelgroep: leraren waarvan de leerlingen in de klas kunnen beschikken over een iPad, laptop of computer

Workshop 6. Formatief evalueren tijdens de taalles

Workshopleider: Joanneke Prenger (SLO)

In deze workshop over taalonderwijs bespreken we hoe je formatief evalueren in je lespraktijk kunt inbedden en met welke speelse werkvormen en open vragen je het leren van, voor en met de leerlingen inzichtelijk maakt. Aan de hand van voorbeelden uit de domeinen mondelinge taalvaardigheid en schrijfvaardigheid, bespreken we daarnaast ook het formuleren van goede leerdoelen en succescriteria en het geven van effectieve feedback.

Formatief evalueren is voor een groot gedeelte gewoon goed onderwijs geven. Je monitort voortdurend het leren van de leerlingen aan de hand van de drie vragen:

- Waar staat de leerling nu?

- Waar moet hij naar toe (doelen)?
  - Wat heeft hij nodig om verder te komen (richting het doel of om het doel te bereiken)?
- Het is niet alleen belangrijk voor de leraar om antwoorden op deze vragen te krijgen, maar ook voor de leerling zelf. Dit geeft hem meer grip op zijn eigen leerproces, meer eigenaarschap en verantwoordelijkheid, stimuleert de zelfstandigheid en vergroot de motivatie.

Doelgroep: leraren, taalcoördinatoren, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 7. Formatief evalueren van persoonsvorming van kinderen

Workshopleider: Daphne Meijers (BS de Borne) en Kris Verbeek (M&O groep)

Basisschool de Borne in Tilburg heeft zich ontwikkeld tot een school waar kinderen veel eigenaarschap over hun eigen leren krijgen. Het is in deze school heel belangrijk dat kinderen zicht krijgen op waar ze staan in hun ontwikkeling, weten wat al lukt, waar ze naartoe groeien en hoe ze daar kunnen komen. Via een portfolio gaan leerkrachten daarover in gesprek met de kinderen. In deze workshop staat persoonsvorming van kinderen centraal en hoe je via formatief evalueren met kinderen hierover in gesprek kan gaan. Aan de hand van beelden, casussen, tools en werkvormen vanuit de praktijk, gestoeld op theoretische achtergrond, nemen we je graag mee in onze ervaringen. Ook staan we stil hoe je samen met je collega's hierin kan ontwikkelen.

Doelgroep: leraren midden- en bovenbouw, intern begeleiders, schoolleiders

Workshops ronde 2

Workshop 1 -3: zie ronde 1

Workshop 4. Denken om te leren

Workshopleiders: Diana Baas, Jos Castelijns (Hogeschool De Kempel) en Daniëlle Wijnen (OBS Coninxhof)

Steeds meer scholen streven ernaar in hun onderwijs leerlingen regie te geven over hun eigen leerproces. De aanname is dat dit de motivatie en het leren ten goede komt. Uit onderzoek blijkt dat evalueren om te leren een veelbelovende aanpak is om de zelfregulering en de motivatie van leerlingen te bevorderen. Evalueren om te leren krijgt vooral vorm in gesprekken tussen leraar en leerling over het leerproces en de leeropbrengsten. In deze gesprekken kunnen leraren feedback geven, maar effectiever is om leerlingen uit te dagen zelf na te denken over waar zij in hun leerproces staan, waar ze naar toe willen en hoe ze daar het beste kunnen komen. Leraren kunnen leerlingen ook leren om hierover met elkaar in gesprek te gaan (peer feedback). Uit onderzoek blijkt dat leerlingen zich hierdoor meer bewust worden van wat en hoe ze leren. Dit bewustzijn helpt hen om regie te nemen over hun eigen leerproces. Hoewel evalueren om te leren een effectieve aanpak is, is het voor veel leraren een uitdaging om deze aanpak te integreren in de dagelijkse onderwijspraktijk.

In deze workshop gaan we in op de gesprekken met leerlingen: waarom zijn ze belangrijk, welke onderwerpen bespreek je, hoe geeft je ze vorm en hoe verloopt de gespreksvoering? Een voorbeeld uit de praktijk laat zien hoe het kan en wat nodig is om dergelijke gesprekken mogelijk te maken. Aan de hand van informatie over de aanpak 'Denken om te leren' bespreken we toepassingsmogelijkheden in je dagelijkse onderwijspraktijk.

De workshop heeft een interactief karakter. Je wordt gevraagd om actief mee te denken en mee te praten over de betekenis van evalueren om te leren voor je eigen onderwijspraktijk.

Doelgroep: leraren

Workshop 5. De IEP Advieswijzer: een kind is meer dan een score voor taal en rekenen alleen

Workshopleiders: Pepijn Dousi en Mandy van der Linden (Bureau ICE)

In het basisonderwijs staat de brede ontwikkeling van de leerling centraal. Vaak zien we in de praktijk dat vooral de meetbare vaardigheden voor taal en rekenen met scores in beeld worden gebracht en met leerlingen en ouders worden besproken. Vaak zijn scores moeilijk te gebruiken om het leerproces gericht te sturen of te stimuleren. Om een leerling goed te kunnen volgen in zijn/haar ontwikkeling helpt het gebruik van toetsen en instrumenten die betrouwbaar in beeld brengen waar de leerling zich bevindt in het leerproces. Daarbij zijn niet alleen rekenen en taal, maar ook de sociaal-emotionele ontwikkeling, leeraanpak en creatief vermogen van belang voor hoe de leerling zich kan ontwikkelen. In de workshop nemen we u mee hoe inzicht in de brede ontwikkeling van het kind als uitgangspunt het geven van feedback, feed-up en feed-forward kan ondersteunen. Dat doen we aan de hand van de uitgebreide talentkaart van de IEP Advieswijzer waarmee de leerkracht samen met de leerling het verhaal achter zijn/haar scores op de verschillende onderdelen kan laten zien. De talentkaart levert op deze manier niet alleen (eind)scores op, maar geeft vooral effectieve feedback/-up over hoe het kind zich tot dan ontwikkeld heeft en verder zou kunnen ontwikkelen. Het toetsmoment vormt dan niet meer het eindpunt, maar juist het startpunt van het leren.

Doelgroep: leraren bovenbouw, bovenbouwcoördinatoren, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 6. Formatief evalueren in de rekenles

Workshopleider: Anneke Noteboom (SLO)

Hoe kun je formatief evalueren een plek geven in je dagelijkse rekenlessen? Met welke speelse werkvormen en open vragen kun je het leren rekenen van, voor en met leerlingen inzichtelijk

maken? Welke feedback is hierbij effectief en constructief, welke feedback juist niet?

We bespreken het formuleren van goede leerdoelen en succescriteria voor en met leerlingen en het effect van het stellen van goede rekenvragen, die leerlingen aanzetten tot vertellen hoe ze denken en redeneren. Leerlingen kunnen veel zelf en zijn gemotiveerd om hun leren mee te sturen.

In voorbeelden uit de praktijk ziet u hoe leerlingen het leren (en onderhouden) van de basisvaardigheden

rekenen zelf ter hand nemen, meer zelfvertrouwen krijgen, gemotiveerder en beter zijn geworden.

Er is in deze workshop veel ruimte voor uitwisseling en discussie. U gaat terug naar school met praktische suggesties en tips die u de volgende dag meteen in de rekenles kunt inzetten en waarmee u ook uw collega's kunt inspireren.

Doelgroep: leraren, rekencoördinatoren, intern begeleiders, schoolleiders

Workshop 7. Formatief evalueren in cultuuronderwijs

Workshopleider: Marjo Berendsen (SLO)

In deze workshop gaan we nader verkennen hoe formatief evalueren in cultuuronderwijs kan worden toegepast. Specifiek in relatie tot het werken met het creatieve proces, zelfreflectie als en het leren met en van elkaar. We ervaren wat formatief evalueren betekent voor de rol en de deskundigheid van de leerkracht. Dit doen we mede door ook zelf praktisch aan de slag te gaan.

Bij de zoektocht naar de verbetering van de kwaliteit van cultuuronderwijs hebben scholen veel vragen. Hoe kun je kinderen laten groeien in cultureel bewustzijn of kunstzinnige vaardigheden? Hoe kun je zichtbaar maken, voor de leraar en leerlingen zelf, wat kinderen leren in het leergebied kunstzinnige oriëntatie?

Dat begint met goed nadenken over doelen en leerlijnen van kunstdisciplines en erfgoededucatie op school, al dan niet in samenhang met andere vakken of 21e eeuwse vaardigheden. Iets wat leerkrachten in de praktijk al lastig genoeg vinden. Vervolgens spreken we over succescriteria: wanneer zijn leerlingen goed bezig en waaraan kun je dat zien? En hoe kun je verdere ontwikkeling stimuleren door feed up, bijvoorbeeld in het werken met culturele portfolio's?

Doelgroep: leraren, cultuurcoördinatoren, schoolleiders